

קושיא אלימתא

והנה בשו"ת "זרע אמת" (או"ח ח"א סי' צ"ו) כתב, דאם הדליק בביתו בליל ראשון ובירך שהחיינו, ואח"כ מדליק בבית הכנסת, יחזור ויברך שהחיינו בבית הכנסת בשביל הציבור, ואם הדליק בבית הכנסת וברך שהחיינו ואח"כ מדליק בביתו לעצמו, לא יחזור ויברך שהחיינו דזמן אומרו אפילו בשוק וכבר יצא במה שבירך בביהכ"נ. [והובא כ"ז לעיל באות א'].

ומבואר מדבריו דברכת "שהחיינו" אינה ברכה על מצות הדלקה, אלא ברכה על עצם הזמן, ולכתחילה אסמכוה לברכות ההדלקה, אבל היכא שהדליק בביהכ"נ וכבר בירך שהחיינו יצא, וא"צ לחזור ולברך עוד.

וקשה דא"כ אם הדליק בביתו ואח"כ מדליק בביהכ"נ למה חוזר ומברך שהחיינו בביהכ"נ, והרי כבר יצא ידי חובה שהחיינו על הזמן במה שבירך בביתו, והא דמברכין על ההדלקה בביהכ"נ לפ"ד הריב"ש הוא משום דמברכין על המנהג, וא"כ הא תינח ברכת להדליק דהוה ברכה על מעשה ההדלקה שפיר י"ל דמברך על ההדלקה שהיא משום מנהג, אבל ברכת שהחיינו דאינה על ההדלקה ולא שייכא לברכות הדלקה אין זה כלל ברכה על המנהג, ומפני מה יחזור ויברך בביהכ"נ. ובשלמא אם לא הדליק עדיין בביתו י"ל דמברך שהחיינו בביהכ"נ כיון שיוצא בזה ידי חובת ברכת שהחיינו על הזמן, אבל כשבירך כבר למה יברך עוד, ומאי ברכה בשביל הציבור יש כאן והרי אין זה שייך כלל להדלקה שמדליק בשביל הציבור. והיא קושיא אלימתא, וצע"ג. [ומצאתי שעמד בזה שלמי תודה חנוכה כ"ו].

בענין ברכה על מצוה הנעשית מפני החשד

בשבת דף כב' א' מבואר שאם יש לחצר שני פתחים צריך להדליק נר חנוכה בשני הפתחים מפני החשד. וכתב הר"ן שכיון שמדליק רק מפני החשד לא יברך. וכן פסק הרמ"א באו"ח סי' תרעא' ס"ח.

והפרי חדש (יו"ד סי' יג סק"ה) הקשה ממה שפסק השו"ע שם שאם שחט בן פקועה חייב לברך אף ששחטתו הוא רק מפני החשד.

והכתב סופר חולין ק"י א' הקשה עוד מהמבואר שם שטלית שאולה חייבת בציצית מדרבנן מפני החשד שהרואה לא יודע ששאול. ומשמע בראשונים שצריך לברך [וכן פסק המשנ"ב (סי' יד סק"י)] ומוכח שמברכים גם על מצוה שנתקנה מפני החשד, וזה סותר לר"ן הנ"ל.

ונראה שבנר חנוכה ההדלקה בפתח השני אין בה קיום מצות נר חנוכה כי לא תקנו שמצות נר חנוכה היא בב' פתחים, אלא החיוב הוא לסלק את החשד, וזה לא מצוה אלא חיוב ולא מברכים ע"ז. אבל בבן פקועה ובבגד שאול בציצית, התקנה היתה שכן פקועה טעון שחיטה, ומי שאוכלו בלא שחיטה עובר על איסור נבילה. וכן בבגד שאול התקנה היתה שיש מצות ציצית בבגד שאול לאחר ל' יום. ואמנם סיבת התקנה היא החשד, אבל מעתה כבר תקנו מצות ציצית ואיסור נבילה בזה, ולכן מברך על השחיטה ועל הציצית ככל מצוה דרבנן שמברכים.

ואאמור תירץ, שכן פקועה הוה דבר לא מצוי ולכן לא רק שצריך לשרת צריך גם לברך משא"כ בחצר אם שתי פתחים הוה מצוי מאד ולכן לא כ"כ חושדים ולא תיקנו ברכה כמו שמצינו בשבת שלא תקנה ברכה על מעשר דמאי כי רוב עמי הארץ מעשרים.

קטעים אלו הם חלק מספרי אבני המקום העומד בעזה"ת לצאת לאור, כל הערה תתקבל בברכה גדולה

שאלה

מעשה באדם ששלח את ילדו לקנות עבור שמן זית, והנה הגיע זמן הדלקת הנרות והילד מתקשר שיש בחנות תור ארוך ויקח לו עוד עשרים דקות עד שיחזור הביתה.

הסתפק אביו מה עדיף האם להדליק מיד בנרות שעוה, או להמתין עשרים דקות עד שבנו יחזור ולקיים מצוה מן המובחר, להדליק בשמן זית?

תשובה

בשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן לד) נשאל כשיש לו ד' מינים כשרים ואם ימתין שעה או שעתיים יהיה לו אתרוג מהודר ויותר נאה, האם ימתין או נימא דזריזין מקדימין למצוה עדיף. והשיב, שיש לחלק בין שני דינים, א. זריזין מקדימין למצוות, ב. שיהיו מצוה. והחילוק ביניהם כאשר עושה את המצוה באותו יום מוקדם יותר, זה נחשב לזריז, אבל להמתין עם המצוה עד למחרת, זה נחשב שיהיו מצוה.

וכתב שאם יוכל באותו היום לעשות מצוה מן המובחר, מותר לשהות אפילו זמן מרובה כל שודאי יבא לידו מצוה מן המובחר באותו היום, דזה ג"כ נקרא זריז ועומד הוא לעשות מצוה מן המובחר ומחשבו הטובה מצטרפת למעשה. וראיה לזה מהא דאיתא ביומא (דף ו ע"ב) היכא דאיכא כהנים טמאים וטהורים בהאי בית אב כולי עלמא לא פליגי דטהורים עבדי טמאים לא עבדי, כי פליגי לאהדורי לאתויי טהורין מבית אב אחריני, רב נחמן אמר היתר היא בצבור ולא מהדרינן, ורב ששת אמר דחויא היא בצבור ומהדירנן הרי להדיא היכא דדחויא היא בצבור מהדרינן אחר כהן אחר, אף דאיכא שהוי מצוה בזה קודם שימצא להדר אחר כהן אחר, אפילו הכי לעשות מצוה מן המובחר עדיף. וגדולה מזו מצינו בסנהדרין דף יב ע"ב דאי אמרינן טומאה דחויא היא בציבור, מעברין את החודש ומאחרין הקרבן כדי לעשות מן המובחר, אלא דלכתחילה אין מעברין השנה לדחות כל קביעות המועדים מהאי טעמא, יעו"ש.

ויעוין בשו"ע (סימן תכו ס"ב) שכתב להמתין עם קידוש הלבנה עד מוצאי שבת, כדי לקדשה כשהוא מבושם ובגדיו נאים. וכתב המשנ"ב (סק"כ) שכמה מהאחרונים והגר"א מכללם כתבו שאין כדאי להשהות המצוה בכל גיוני אף שאז יהיה מהודר יותר. ולפי זה יתכן שלענין נר חנוכה, לכו"ע אפשר להשהות כיון שיקיים באותו היום מצוה מן המובחר, אין זה חשיב שיהיו מצוה.

אלא שיתכן שבנר חנוכה גם השבות יעקב יודה שאין להשהות המצוה כי בנר חנוכה הזמן הוא חלק מהמצוה וכמבואר בשו"ע (סימן תרעב ס"א) שזמן הדלקת נר חנוכה עם סוף שקיעתה, [צאת הכוכבים, משנ"ב] לא מאחרים ולא מקדימים ואם ישהה עבור השמן לא ידליק בזמנה לכך ידליק מיד בנרות שעוה. אולם בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן קט) כתב שימתין מעט לקיים מצוה מן המובחר, והוא חידוש.

תשובה לשאלה שנשאלה בשבוע שעבר

מעשה שהיה בראובן שירד במדרגות הבנין והבחין בשקית אשפה הניצבת מאחורי דלת ביתו של שמעון שכנו. החליט ראובן לעשות עם שכנו חסד, נטל את האשפה והשליכה לפח האשפה העירוני. והנה כעבור מספר שעות הבחינת אשת ראובן כי שתי טבעותיה המשובצות ביהלומים אינן על ידה, ונזכרה בעלת הבית כי טרם נטלה ידיה, הורידה את הטבעות והניחה אותן על מפת הנילון שעל השולחן. לאחר הסעודה שמעון נטל את המפה על כל תכולתה, זרק את הכל לאשפה והניחה מבעד לדלת. משפתחו בני הבית את הדלת גילו כי שקית האשפה נעלמה. גם את הפח הכללי שברחוב כבר פינו פועלי התברואה. כעת בא שמעון ותבע את חבירו לשלם לו את כל ההון הרב. ראובן אמנם האמין לשכנו שאכן היו בשקית הטבעות אלא שטען כי היה אנוס לגמרי וכל מעשיו היו לשם שמים. עם מי הדין? [תשובה בס"ד בשבוע הבא]

תשובה

לכאורה יש מקום לחייב את ראובן שהרי 'אדם מועד לעולם', ואפילו על היזק שנעשה באונס חייב אלא שיותר נראה שיש לפוטרו מהטעמים הבאים:

א. נחלקו הפוסקים אם המזיק באונס גמור חייב או פטור ולמעשה שיטת הרמ"א שפטור מלשלם ושיטת השולחן ערוך שחייב, כמבואר בשו"ע (חו"מ סימן שעת סעיף א'-ב', ובש"ך שם סק"א). ובנוגע לשאלתנו יתכן שהדבר בגדר אונס גמור. לפיכך הואיל ודין זה בגדר 'ספיקא דדינא', ממילא יש לפטור את ראובן מאחר והוא מוחזק בממונו, וצ"ע.

ב. נאמר בשו"ע (חו"מ סימן פשח סעיף א'): "המזיק ממון חברו ואינו יודע מה היזק, נשבע הניזק ונוטל. כיצד, לקח כס חברו והשליכו למים או לאש או שמסרו ליד אנס ונאבד, בעל הכס אומר זהובים היה מלא, והמזיק אומר איני יודע מה היה בו, שמא עפר או תבן היה מלא. הרי הניזק נשבע בנקיטת חפץ ונוטל והוא שיטעון דברים שהוא אמור בהם או אמור להפקידם אצלו ודרכן להניחם בכיס וכיוצא בו. אבל אם אין דרכם להניחם בכלי זה, הוא פשע בעצמו [ופטור המזיק]. כיצד, הרי שחטף חמת או סל מלאים ומחופים והשליכם לים או שרפם, וטען הניזק שמרגליות היו בתוכם, אינו נאמן. ויש אומרים דאפילו היו עדים שהיו שם, פטור, הואיל ופשע...".

ובנידון, דידן, אף שמאמין ראובן לשמעון שאכן היו בשקית הטבעות, על כל פנים לפי שיטת הרמ"א נראה כי יש לפוטרו משום שלא העלה על דעתו דבר שכזה, וממילא יתכן שמספק יוכל לטעון המזיק 'קים לי' כשיטת הרמ"א, ולהשאיר את הממון בידיו, שהרי 'המוציא מחברו עליו הראיה' [יעוין בספר 'ערוך השולחן' (שם סעיף ה')].

יש לומר שזורק האשפה אינו מזיק ממש, שכן השליך את שקית האשפה לפח העירוני, ולאחר מכן באו אנשי התברואה והעמיסו את הפח לתוך משאית האשפה וכו', נמצא שפעולת השכן מוגדרת כגרמי בעלמא ולא כמזיק בידיים, והרי יש מהפוסקים הסוברים שאין חייב מדין גרמי אלא במזיד, אבל אם גרם היזק של גרמי בשוגג או באונס, פטור, לפי שלדעתם חיוב גרמי אינו מן הדין אלא משום קנס, ולא קנסו חכמים על שוגג ואונס [יעוין בש"ך (סימן שפו סק"א וסק"ו)], ובמאירי בב"ק (דף נה ע"ב), וכל שכן בשאלתנו שהתכוון המזיק לטובה.

ד. לכאורה אין על מעשיו של ראובן כלל שם 'מזיק', מאחר ואין זכות לאף דייר להעמיד בחדר המדרגות שקית אשפה, ואשר על כן לא יוכל שמעון לקבול על המסלק את האשפה מהשטח המשותף לכל הדיירים שאינו עומד להנחת שקיות אשפה, ונמצא שעשה ראובן דבר ישר וטוב ואין לחייבו משום מזיק.

שקית אשפה זו הרי עמדה להתפנות בזמן הקרוב ע"י אחד מבני הבית, פעולת ראובן עמדה להיעשות ע"י הבעלים עצמם, ולכן יש לומר שאינו נחשב למזיק בזה שלקח את השקית שלכך היתה עומדת, [יעוין בבב"מ (דף כה ע"ב) שמבואר שהם שהמניח חפצים באשפה העשויה לפנות, נחשב למאבד לדעת, דהיינו, אין אנו מסתכלים על כך כמצב של ספק, אלא כודאי אבידה לדעת משום שעומדת לפנות. וכך גם בשאלתנו שהיתה מיועדת לפעולה זאת, נמצא כי אין כל חידוש במעשיו של ראובן.